

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/71-5>
УДК 334.012.63/.64:355(477)

Кобеля-Звір М. Я.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Kobelya-Zvir Maryana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics,
Lviv University of Trade and Economics

ІНВЕСТИЦІЙНІ ГРАНТИ ДЛЯ МІКРО-, МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, МОЖЛИВОСТІ

INVESTMENT GRANTS FOR MICRO, SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE: CONCEPTS, TYPES, OPPORTUNITIES

У статті проведено дослідження інвестиційно-грантових інструментів фінансування бізнесу в умовах війни. Визначено, що метою, яка об'єднує і інвестиції, і гранти, є досягнення заздалегідь визначеного ефекту, що може мати як економічний, так і соціальний характер. Акцентовано на тому, що за деякими своїми характеристиками гранти й інвестиції є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. На основі наведених характеристик у поняттях «інвестиції» та «гранти» запропоновано визначення: «інвестиційний грант» – це прямий фінансовий внесок приватних, корпоративних, суспільних, урядових та міжнародних грантодавців, що надається на конкурсній основі на підтримку мікро-, малого та середнього бізнесу, який робить свій внесок у досягнення соціально-економічного ефекту. В межах дослідження здійснено класифікацію видів інвестиційно-грантового фінансування мікро-, малого та середнього бізнесу. Виокремлено основні критерії для типології, а саме: залежно від розміру грантового фінансування (мікрогранти (5 000-8 000 дол. США), малі гранти (10 000-80 000 дол. США), середні гранти (100 000-900 000 дол. США), великі гранти (1 000 000-3 000 000 євро); залежно від типу проекту (фінансування класичного бізнесу, стартапів, соціального бізнесу, а саме: гранти на створення, гранти на розширення); залежно від типу фонду (класичне та венчурне фінансування); залежно від походження коштів (фінансування міждержавних організацій, урядових та суспільних донорів). На прикладах різних інструментів фінансування міжнародних, національних та регіональних фондів та програм продемонстровано ефективність інвестиційних грантів для зміцнення підприємництва, розширення потужностей мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. У статті наведено потенційні переваги та можливості механізму інвестиційних грантів для представників малого та середнього бізнесу України. Загалом у дослідженні підсумовано, що механізм інвестиційно-грантового фінансування є дієвим та ефективним для розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні, а також підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах війни.

Ключові слова: гранти, інвестиції, інвестиційний грант, гранти для бізнесу, міжнародна технічна допомога, підтримка бізнесу, фінансування бізнесу, підтримка МСП.

The article researches investment and grant funding tools for business in wartime conditions. It was determined that the goal that unites both investments and grants is the achievement of a predetermined effect, which can have both an economic and a social nature. It is emphasized that according to some of their features, grants and investments are interconnected and complementary. Based on the above-mentioned characteristics, a definition of the concepts of "investment" and "grants" is proposed: "investment grant" is a direct financial contribution of private, corporate, state, government and international grant-makers, provided on a competitive basis to support micro, small and medium-sized businesses, which contributes to the achievement of the socio-economic effect. As part of the study, the types of investment and grant financing of micro, small and medium businesses are classified. The main typology criteria are highlighted, namely: depending on the amount of grant funding (micro-grants (5,000-8,000 USD), small grants (10,000-80,000 USD), medium grants (100,000-900,000 USD), large grants

(1,000,000 USD),– 3,000,000 euros); depending on the type of project (financing of classical business, start-ups, social business, namely: creation grants, expansion grants); depending on the type of fund (classical and venture funding); depending on the origin of the funds (financing by intergovernmental organizations, government and public donors) The effectiveness of investment grants for strengthening entrepreneurship, expanding the potential of micro, small and medium-sized businesses in Ukraine is demonstrated on the examples of various financial instruments of international, national and regional funds and programs in conditions of war. The article presents the potential advantages and opportunities of the mechanism of investment grants for representatives of small and medium-sized businesses of Ukraine. In general, the study concluded that the mechanism of investment and grant financing is effective and efficient for the development of micro, small and medium-sized businesses in Ukraine, as well as increasing the competitiveness of the Ukrainian economy in wartime conditions.

Keywords: grants, investments, investment grant, grants for business, international technical assistance, business support, business financing, SME support.

Постановка проблеми. Для підвищення конкурентоспроможності бізнесу зазвичай використовуються різні форми фінансування: власні кошти, гранти, інвестиції, кредити, бізнес-ангели, венчурні фонди, крауді. В умовах війни особливої популярності набувають грантові інструменти від міжнародних, національних, регіональних фондів та програм [7; 8]. Враховуючи потребу інвестувати в український бізнес, щоб сприяти наповненню бюджету та зміцненню економіки України, донори актуалізують фінансування стартапів, бізнес-проектів із нуля та нових напрямків у межах вже існуючого бізнесу. Такі інструменти мають ознаки інвестиційного фінансування, хоча й називаються грантами. Зважаючи на цей факт, актуальним є дослідження інвестиційно-грантових механізмів фінансування бізнесу в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиції як інструмент підвищення економічної безпеки бізнесу досліджували Нусінов В.Я., Молодецька О.М., Пономаренко К.О. [3]. Особливостям інвестування бізнесу в умовах війни приділяли увагу у своїх наукових дослідженнях Лобунець Т., Гончар Г. та ін. [17]. Закордонний досвід інвестування в бізнес вивчав Бондарець А.А. [2]. Грантові можливості для розвитку малого та середнього бізнесу в умовах війни в Україні нерідко постають у фокусі уваги дослідників [7–10; 15]. А от змішану форму фінансування бізнесу робили спроби дослідити Рагуліна Н.В., Слатвінська Л.А. та ін. [14; 16]. Аналіз праць на тему грантового та інвестиційного фінансування бізнесу дав змогу стверджувати, що в науковій думці зроблені значні зусилля з дослідження перспектив та можливостей альтернативного фінансування у формі грантових та інвестиційних інструментів. Але варто відзначити, що до цього часу немає наукових досліджень симбіозної форми фінансування бізнесу, а саме: інвестиційно-грантової, а також відсутня система класифікації таких інструментів та перспектив їх застосування для розвитку підприємництва.

Метою проведеного дослідження є дослідити інвестиційно-грантові інструменти фінансування бізнесу в умовах війни. Таким чином завданнями статті є:

– на підставі розглянутих категорій «інвестиції» і «гранти» дати визначення поняття «інвестиційні гранти»;

– класифікувати види інвестиційно-грантового фінансування мікро-, малого та середнього бізнесу;

– дослідити перспективи та можливості інвестиційно-грантових інструментів для розвитку підприємництва, а також підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України уся міжнародна спільнота, яка є прихильною до нашої держави, усіляко допомагає нам у боротьбі проти агресора. Сотні фондів по всьому світу виділяють Україні значні ресурси для підсилення економічного фронту. Партнери усвідомлюють значення сильної економіки держави у воєнний час, а тому спрямовують підтримку у різних формах фінансування. Все більш популярними стають грантові інструменти, проте й інвестиційні ресурси теж спрямовуються на підтримку українського бізнесу.

У попередніх дослідженнях нами запропоновано дефініцію грантів як ресурсів, що надаються у формі майна, робіт і послуг; фінансових ресурсів у національній чи іноземній валюті з повним або частковим фінансуванням приватними, корпоративними, суспільними, урядовими та міжнародними грантодавцями на безвідкличній та безоплатній основі представникам органів влади та місцевого самоврядування, мікро-, малого та середнього бізнесу, громадського сектору та приватним особам на реалізацію цільових проектів та заходів організаційного розвитку.

Що стосується інвестицій, то вважаємо найбільш вдалим визначення цього поняття,

запропоноване науковцем Чорній Б.П.: «Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, з урахуванням наявності певних ризиків, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний, екологічний та інші ефекти» [20].

Прийнято розглядати інвестиції та гранти як джерело генерування ефекту підприємницької діяльності. Метою, яка об'єднує і інвестиції, і гранти, є досягнення заздалегідь визначеного ефекту, що може мати як економічний, так і соціальний характер.

Аналіз показує, а практика підтверджує, що інвестиції і гранти є дієвим механізмом підсилення бізнесу. За деякими своїми характеристиками вони є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Це змушує в прикладному плані, зокрема в аспектах фінансування підприємництва, використовувати симбіозне поняття «інвестиційний грант». Зокрема, нами пропонується таке його визначення: це прямий фінансовий внесок приватних, корпоративних, суспільних, урядових та міжнародних грантодавців, що надається на конкурсній основі на підтримку мікро-, малого та середнього бізнесу, який робить свій внесок у досягнення соціально-економічного ефекту.

На нашу думку, інвестиційні гранти для бізнесу можна розділяти за такими критеріями:

I. ЗАЛЕЖНО ВІД РОЗМІРУ ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ

Мікрогранти (5 000-8 000 дол. США). До прикладу, Програма «Власна справа» в межах проекту «Робота» надає підтримку суб'єктам господарювання мікро-, малого підприємництва, які можуть отримати мікрогранти на створення або розвиток власного бізнесу у розмірі від 50 000 до 250 000 грн. Суттєвою умовою отримання гранту є створення робочих місць та прийняття на них працівників: для грантів до 150 000 грн – одне робоче місце, для грантів до 250 000 грн – не менше двох. 100% суми гранту можна використати на придбання меблів, обладнання, до 50% – на закупівлю ліцензійного програмного забезпечення, свійських тварин та птиці, багаторічних насаджень, саджанців, посівного матеріалу, сировини, матеріалів, товарів та послуг, пов'язаних із реалізацією бізнес-плану та лізинг обладнання, до 10% гранту – на послуги маркетингу та реклами, до 25% – на оренду нежитлового приміщення, до 10% – на орендну плату за обладнання. Мікрогрант можна спрямувати на комерційну концесію. Заявниками на отримання гранту можуть бути як юридичні особи різних

організаційно-правових форм, так і фізичні особи, які зобов'язуються зареєструватися фізичною особою-підприємцем або створити юридичну особу протягом 20 робочих днів із дня отримання позитивного рішення про надання мікрогранту. Мікрогрант надається отримувачу одноразово, у безготівковій формі на відкритий в уповноваженому банку спеціальний рахунок [6; 7].

Малі гранти (10 000-80 000 дол. США). До прикладу, Програма «Підтримка ЄС Сходу України – відновлення, зміцнення миру та урядування», мета якої – розбудова миру, економічне відновлення та соціальна згуртованість на Сході України шляхом соціально-економічної відбудови. Також програма стимулює зайнятість населення та економічне зростання шляхом надання допомоги МСП.

Гранти в межах цієї програми – це допомога для:

– Виробників найважливіших продовольчих і непродовольчих товарів у Луганській, Донецькій, Запорізькій областях, які сильно постраждали внаслідок війни та здатні відновити роботу.

– Мікропідприємств, а також малих і середніх підприємств, які переїхали з Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей.

– Мікропідприємств, а також малих і середніх підприємств у Львівській, Івано-Франківській та Закарпатській областях, які створюють робочі місця для ВПО.

– Мікропідприємств, а також малих і середніх підприємств, що працюють на підконтрольних Україні територіях Луганської, Донецької та Запорізької областей.

Загальний бюджет для надання грантів становить 600 млн євро [21].

Середні гранти (100000-900000 дол. США). До прикладу, «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)», що реалізовується компанією Кімонікс Інтернешнл, надає гранти на проекти для впровадження програми «Підтримка переробки зернових, олійних та бобових культур на продовольчі, кормові, промислові продукти та біопаливо». Метою програми є покращення доступу мікро-, малих та середніх сільськогосподарських підприємств, які є виробниками зернової сільськогосподарської продукції, до потужностей із доробки та/або переробки зернових, олійних та бобових культур на продовольчі, кормові, промислові продукти та біопаливо, що створить потенціал для виробництва продуктів з доданою вартістю та забезпечить розширення каналів та ринків збуту, що, в свою чергу, якісно та кількісно вплине на продовольчу безпеку України та світу [13].

Великі гранти (1 000 000 – 3 000 000 євро).

До прикладу, це програми Європейської комісії. Horizon Europe (HORIZON) – для досліджень та інноваційного бізнесу. Creative Europe (CREA) – для підвищення конкурентоспроможності та економічного потенціалу секторів ККІ, зокрема аудіовізуального. Erasmus+ (ERASMUS+) – підтримує можливості навчальної та академічної мобільності в освіті та для молоді, проекти та партнерства, розвиток стратегій і співпраці, професійні мережі та відкриті ресурси. Digital Europe Programme (DIGITAL) – це підтримка проектів у п'яти ключових сферах потенціалу: суперкомп'ютери, штучний інтелект, кібербезпека, передові цифрові навички та забезпечення широкого використання цифрових технологій в економіці та суспільстві, зокрема через цифрові технології. Гранти EU4Health Programme (EU4H) надаються суб'єктам господарювання з системи охорони здоров'я. Programme for the Environment and Climate Action (LIFE) фінансує великомасштабні стратегічні інтегровані проекти та стратегічні природоохоронні проекти, які підтримують реалізацію екологічних і кліматичних планів, а також програм і стратегій, розроблених на регіональному, міжрегіональному чи національному рівнях. Single Market Programme (SMP) має кілька компонентів: конкурентоспроможність підприємств, захист прав споживачів, забезпечення високого рівня харчової безпеки, ведення європейської статистики та забезпечення стандартизації [8].

II. ЗАЛЕЖНО ВІД ТИПУ ПРОЕКТУ

Фінансування класичного бізнесу (гранти на створення, гранти на розширення). До прикладу, підтримка Mercu Corps UERP передбачає:

1. Фінансову допомогу для ВПО у Дніпропетровській області для відновлення втраченого через війну мікробізнесу та започаткування власної справи.

2. Фінансову допомогу для переміщених та місцевих дрібних фермерів, які постраждали внаслідок війни, в Полтавській, Сумській та Чернігівській областях для започаткування, відновлення або розширення присадибної/дрібнофінансової діяльності.

3. Фінансову допомогу малим та середнім фермерським підприємствам для подолання наслідків війни у сільському господарстві у Київській, Полтавській, Сумській та Чернігівській областях.

4. Фінансову допомогу для релокованого через війну малого та середнього бізнесу в Київській, Івано-Франківській, Львівській

та Тернопільській областях для збереження та створення робочих місць для ВПО та постраждалого внаслідок бойових дій населення [21].

Фінансування стартапів (гранти на створення, гранти на масштабування). До прикладу, Український фонд стартапів – це державний фонд, започаткований за ініціативи уряду України. Місія фонду – сприяти створенню та розвитку технологічних стартапів на ранніх стадіях (pre-seed та seed) з метою підвищення їх глобальної конкурентоспроможності. Можна отримати гранти для бізнесу – стартапів на ранніх стадіях їхнього розвитку (pre-seed та seed) у сумі \$25 000 на стадії pre-seed та \$50 000 на стадії seed. Таким чином, один стартап, який зростає, може отримати сукупно до \$75 000. Цільові сектори: агротехнології, штучний інтелект (AI), доповнена реальність (AR/VR), великі дані (BigData), блокчейн, освітні технології (EdTech), спосіб життя (Lifestyle), енергетика та екологія, фінансові технології (Fintech/legaltech), egovernment, охорона здоров'я, медіа та реклама, роздрібна торгівля, промисловість, безпека [19].

Фінансування соціального бізнесу (гранти на створення, гранти на масштабування). До прикладу, Український соціальний венчурний фонд є організацією венчурної філантропії, яка надає фінансову та нефінансову підтримку для зміцнення соціальних підприємств та розвитку галузі соціального підприємництва. Це довгострокова та самоопукна ініціатива, яка забезпечує доступ до капіталу для тих соціальних підприємств, що розпочинають свою діяльність, а також тих, що планують масштабуватися [18].

III. ЗАЛЕЖНО ВІД ТИПУ ФОНДУ

Класичне фінансування. До прикладу, Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) впроваджує програми на підтримку бізнесу в Україні. Зокрема, в 2019–2020 рр. реалізовувалася програма, цілями якої були відновлення та посилення ділової активності, зниження напруги на ринку праці та забезпечення розвитку секторів економіки, які є критично важливими для подальшого економічного розвитку регіону. Загальна сума грантового пулу складала 2,48 млн євро [11].

Венчурне фінансування. До прикладу, Ангельський венчурний фонд інвестує в українські стартапи на стадії pre-seed та seed. Фонд запуститься з власним капіталом у розмірі 1,5 млн доларів і продовжить кампанію збору коштів в Україні та в усьому світі. Мета фонду: розвивати стартап-культуру в Україні та допомагати українським стартапам

реалізовувати їхні ідеї. Ангельський венчурний фонд створений Фондацією УКУ. Фонд інвестує в українські стартапи з різних галузей на суму від 50 000 до 200 000 доларів США. Основна увага зосереджена на таких галузях, як FinTech, SaaS, EdTech, AI/ML. Проте третина інвестицій буде спрямована на стартапи Edtech та на тих, хто прагне значно вплинути на вирішення глобальних проблем. Фонд шукає команди за такими трьома критеріями: стартапи, які мають мінімальний життєздатний продукт, провалідований принаймні на одному ринку; стартапи, які можуть продемонструвати початковий ріст клієнтів / користувачів / продажів; стартапи, які мають потенціал та готові масштабуватися на інші ринки [1].

IV. ЗАЛЕЖНО ВІД ПОХОДЖЕННЯ КОШТІВ

Фінансування міждержавних організацій. До прикладу, у 2022 році Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Агентство ООН з питань міграції в межах реалізації проекту «Розвиток МСП: економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу» запрошували малі підприємства взяти участь у програмі грантів. Ініціатива була спрямована на надання підтримки малим підприємствам, які перемістилися або працювали в Івано-Франківській, Львівській, Київській, Тернопільській і Закарпатській областях. Основною метою проекту стала підтримка економіки України шляхом сприяння створенню робочих місць, відновленню виробництва та задоволенню попиту населення на критичні товари та послуги. Максимальна сума гранту – 20 000 євро у гривневому еквіваленті [5].

Фінансування урядових донорів. До прикладу, за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) реалізовується Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України», яка з 2019 року працює для підвищення конкурентоздатності українських малих та середніх підприємств на українському та міжнародних ринках, допомагає в розбудові спрощеного та прозорого бізнес-клімату, а також забезпечує українські компанії можливостями скористатися перевагами міжнародної торгівлі. Після повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року програма зосередила свої зусилля на збереженні економічної стійкості України та відновленні української економіки, що постраждала від агресії [12].

Фінансування суспільних донорів. Наприклад, Міжнародний Вишеградський

фонд надає можливості для підприємців отримати гранти для бізнесу. У фокусі конкурсів: інновації, НДДКР, підприємництво. В пріоритеті: збільшення В2В-мереж із акцентом на розвиток МСП та стартапів; покращення екосистеми для розвитку бізнесу та соціального бізнесу на регіональному рівні; розвиток регіональних мереж/кластерів малих і середніх підприємств, наукових кіл та дослідницьких інституцій із тривалим впливом; збільшення популяризації науки на регіональному рівні з акцентом на залучення молоді; збільшення стимулювання спільних дослідницьких проектів V4 за межами регіону V4 [4].

Отже, розглянувши інвестиційні гранти для представників бізнесу України від міжнародних, національних та регіональних програм, можна зробити висновок, що грантодавці активно надають фінансування для підприємців на оновлення матеріально-технічної бази, поповнення обігових коштів, придбання обладнання, впровадження інноваційних рішень, оптимізацію бізнес-процесів тощо. Таке фінансування сприяє збільшенню кількості робочих місць, підвищенню прибутковості бізнесу, наповненню бюджету та посиленню економіки України в умовах війни.

Висновки. Ми дослідили інвестиційно-грантові інструменти фінансування бізнесу в умовах війни. На підставі розглянутих категорій «інвестиції» і «гранти» дали визначення поняття «інвестиційний грант» – це прямий фінансовий внесок приватних, корпоративних, суспільних, урядових та міжнародних грантодавців, що надається на конкурсній основі на підтримку мікро-, малого та середнього бізнесу, який робить свій внесок у досягнення соціально-економічного ефекту. Розглянувши та проаналізувавши фінансові інструменти від різних донорів, ми класифікували види інвестиційно-грантового фінансування мікро-, малого та середнього бізнесу. Цей аналіз дав зрозуміти потенційні переваги та можливості використання інвестиційних грантів для фінансування українського бізнесу в умовах війни. Загалом із проведеного дослідження можна зробити висновок, що механізм інвестиційно-грантового фінансування є дієвим та ефективним для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, а також підвищення конкурентоспроможності економіки України в умовах війни. Подальші наші дослідження повинні стосуватися аспектів інвестиційно-грантових інструментів у межах інших програм.

Список використаних джерел:

1. Ангельський венчурний фонд. URL: <https://www.angelone.fund/> (дата звернення: 10.09.2023).
2. Бондарець А.А. Закордонне інвестування українського бізнесу. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86553> (дата звернення: 13.09.2023).
3. Нусінов В.Я., Молодецька О.М., Пономаренко К.О. Інвестиції як інструмент підвищення економічної безпеки бізнесу. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=2389&i=2> (дата звернення: 13.09.2023).
4. Вишеградський фонд. URL: <https://www.visegradfund.org/> (дата звернення: 13.09.2023).
5. Гроші на розвиток власного бізнесу: Грантова програма від MOM. URL: <https://dia.dp.gov.ua/groshi-na-rozvitok-vlasnogo-biznesu-grantova-programa-vid-mom/>. <https://ukraine.iom.int/uk/news/konkurs-hrantiv-vid-mom-dlya-pidtrymky-maloho-biznes> (дата звернення: 26.08.2023).
6. ДІЯ. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu> (дата звернення: 13.09.2023).
7. Кобеля-Звір М.Я. Грантові можливості для розвитку малого та середнього бізнесу в умовах війни в Україні: переваги та труднощі. URL: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1394> (дата звернення: 13.09.2023).
8. Кобеля-Звір М.Я. Грантові програми Європейської комісії як інструменти розвитку: можливості та бар'єри. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/9.pdf (дата звернення: 13.09.2023).
9. Корицька О.І. Державна підтримка та потенціал відкриття бізнесу під час війни. URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/164056/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0_2023-229-230.pdf?sequence=1 (дата звернення: 13.09.2023).
10. Немненко А.А. Грантова підтримка бізнесу в умовах війни. URL: <http://195.230.140.114/jspui/bitstream/123456789/12797/1/Aktual%CA%B9ni%20problemy%20ekonomiky.pdf> (дата звернення: 13.09.2023).
11. ООН оголошує конкурс бізнес-грантів на сході України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/oon-oholoshuye-konkurs-biznes-hrantiv-na-skhodi-ukrayiny> (дата звернення: 13.09.2023).
12. Програма «Конкурентоспроможна економіка України». URL: <https://www.facebook.com/usaidcep.ua/> (дата звернення: 13.09.2023).
13. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (дата звернення: 11.08.2023).
14. Рагуліна Н.В. Інвестиційні гранти, як інструмент стимулювання розвитку малого бізнесу в Україні. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=vddma_2015_3_44 (дата звернення: 13.09.2023).
15. Руденко В.С. Гранти – як форма забезпечення соціальної безпеки та важіль розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content> (дата звернення: 13.09.2023).
16. Слатвінська Л.А. Гранти як інноваційно-інвестиційні фінансові відносини в індустрії туризму. URL: http://195.230.140.114/jspui/bitstream/123456789/11868/1/finan_konf_2021.pdf#page=97 (дата звернення: 13.09.2023).
17. Лобунець Т., Гончар Г. Особливості інвестування бізнесу в умовах війни. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nr/article/view/2371> (дата звернення: 13.09.2023).
18. Український соціальний венчурний фонд. URL: <https://www.usv.fund/> (дата звернення: 13.08.2023).
19. Український фонд стартапів. URL: <https://usf.com.ua/#usf-sc-2> (дата звернення: 13.09.2023).
20. Чорний Б.П. Сутність поняття «інвестиції» в контексті розвитку вітчизняних підприємств. URL: http://ej.kherson.ua/journal/economic_12/economic_12_3.pdf#page=116 (дата звернення: 13.09.2023).
21. EU4Business. URL: <https://eu4business.org.ua/> (дата звернення: 13.09.2023).

References:

1. Anhelskyj venchurnyj fond [Angel Venture Fund]. Available at: <https://www.angelone.fund/> (accessed 10 September 2023).
2. Bondarets A.A. Zakordonne investuvannia ukrainskoho biznesu [Foreign investment of Ukrainian business]. Available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86553> (accessed 13 September 2023).
3. Nusinov V.Ya., Molodetska O.M., Ponomarenko K.O. Investytsii iak instrument pidvyschennia ekonomichnoi bezpeky biznesu [Investments as a tool for increasing the economic security of business]. Available at: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=2389&i=2> (accessed 13 September 2023).
4. Vyshehradskij fond [Visegrad Fund]. Available at: <https://www.visegradfund.org/> (accessed 13 September 2023).
5. Hroshi na rozvytok vlasnogo biznesu: Hrantova prohrama vid MOM [Money for the development of ones own business: Grant program from IOM]. Available at: <https://dia.dp.gov.ua/groshi-na-rozvitok-vlasnogo-biznesu-grantova-programa-vid-mom/>. <https://ukraine.iom.int/uk/news/konkurs-hrantiv-vid-mom-dlya-pidtrymky-maloho-biznes> (accessed 26 August 2023).
6. DIYa. Available at: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu> (accessed 13 September 2023).

7. Kobelia-Zvir M.Ya. Hrantovi mozhyvosti dlia rozvytku maloho ta serednoho biznesu v umovakh vijny v Ukraini: perevahy ta trudnoschi [Grant opportunities for the development of small and medium-sized businesses in the conditions of war in Ukraine: advantages and difficulties]. Available at: <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1394> (accessed 13 September 2023).

8. Kobelia-Zvir M.Ya. Hrantovi prohramy Yevropejskoi komisii iak instrumenty rozvytku: mozhyvosti ta bariery [Grant programs of the European Commission as development tools: opportunities and barriers]. Available at: http://business-navigator.ks.ua/journals/2023/72_2023/9.pdf (accessed 13 September 2023).

9. Korytska O.I. Derzhavna pidtrymka ta potentsial vidkryttia biznesu pid chas vijny [State support and the potential of starting a business during the war]. Available at: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/164056/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0_2023-229-230.pdf?sequence=1 (accessed 13 September 2023).

10. Nemnenko A.A. Hrantova pidtrymka biznesu v umovakh vijny [Grant support for business in wartime conditions]. Available at: <http://195.230.140.114/jspui/bitstream/123456789/12797/1/Aktual%CA%B9ni%20problemy%20ekonomiky.pdf> (accessed 13 September 2023).

11. OON oholoshuie konkurs biznes-hrantiv na skhodi Ukrainy [The UN announces a competition for business grants in the east of Ukraine]. Available at: <https://www.undp.org/uk/ukraine/oon-oholoshuye-konkurs-biznes-hrantiv-na-skhodi-ukrayiny> (accessed 13 September 2023).

12. Prohrama "Konkurentospromozhna ekonomika Ukrainy" ["Competitive Economy of Ukraine" program]. Available at: <https://www.facebook.com/usaidcep.ua/> (accessed 13 September 2023).

13. Prohrama USAID z ahrarnoho i silskoho rozvytku (AHRO) [USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO)]. Available at: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (accessed 11 August 2023).

14. Rahulina N.V. Investytsijni hranty, iak instrument stymuliuвання rozvytku maloho biznesu v Ukraini [Investment grants as a tool for stimulating the development of small businesses in Ukraine]. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=-FILA=&2_S21STR=vddma_2015_3_44 (accessed 13 September 2023).

15. Rudenko V.S. Hranty – iak forma zabezpechennia sotsialnoi bezpeky ta vazhil rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini v umovakh vijny [Grants are a form of ensuring social security and a lever for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during the war]. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content> (accessed 13 September 2023).

16. Slatvinska L.A. Hranty iak innovatsijno-investytsijni finansovi vidnosyny v industrii turyzmu [Grants as innovative investment financial relations in the tourism industry]. Available at: http://195.230.140.114/jspui/bitstream/123456789/11868/1/finan_konf_2021.pdf#page=97 (accessed 13 September 2023).

17. Lobunets T., Honchar H. Osoblyvosti investuvannia biznesu v umovakh vijny [Peculiarities of business investment in war conditions]. Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2371> (accessed 13 September 2023).

18. Ukrainskyj sotsialnyj venchurnyj fond [Ukrainian Social Venture Fund]. Available at: <https://www.usv.fund/> (accessed 13 August 2023).

19. Ukrainskyj fond startapiv [Ukrainian startup fund]. Available at: <https://usf.com.ua/#usf-sc-2> (accessed 13 September 2023).

20. Chornij B.P. Sutnist poniattia "investytsii" v konteksti rozvytku vitchyznianykh pidpriemstv [The essence of the concept of "investment" in the context of the development of domestic enterprises]. Available at: http://ej.kherson.ua/journal/economic_12/economic_12_3.pdf#page=116 (accessed 13 September 2023).

21. EU4Business. Available at: <https://eu4business.org.ua/> (accessed 13 September 2023).